

การกำหนดวาระข่าวสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ศึกษากรณีการ
กำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสื่อสาธารณะ
The Agenda Setting for Change: Agenda Setting of Thai
Diaspora on Public Service Broadcasting Case¹

ภัทรภรณ์ ศรีทองแท้²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) สื่อมวลชน และบุคคลสำคัญที่กำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของภาคประชาชน เพื่อศึกษาการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส รวมถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่น เพื่อทราบถึงการกำหนดวาระที่มาจากส่วนต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผลการศึกษาพบว่าการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเป็นการสื่อสารกำหนดวาระข่าวสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการสื่อสาร กล่าวคือ การกำหนดวาระข่าวสารดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดการแก้ไขกฎหมายสัญชาติ ฉบับที่ 4 โดยตราพระราชบัญญัติ สัญชาติ (ฉบับที่ 5) ให้มีผลบังคับใช้เป็นกฎหมาย อันเป็นการรับรองสถานะความเป็นคนไทยแก่คนไทยพลัดถิ่นซึ่งมีเชื้อสายไทยแต่ต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศอื่นโดยเหตุอันเกิด

¹ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ภายใต้ “ทุนวิจัยทั่วไป” ประจำปีงบประมาณ 2557

² นักศึกษาปริญญาโท คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน สาขาการบริหารสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีต โดยผลการศึกษาพบว่า ในการกำหนดวาระข่าวไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมาจากสองภาคส่วนที่สำคัญคือ การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นโดยสื่อมวลชนและการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นโดยเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยการสื่อสารขยายผลใน 3 ระดับ ได้แก่ การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับสื่อมวลชน การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับเจ้าของประเด็น และการสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับพื้นที่ชุมชนและเครือข่ายเพื่อสร้างชุดความคิดใหม่ทางสังคม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ดังนั้น ในการกำหนดวาระข่าวสาร จึงควรถูกยกระดับมากกว่าการเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดประเด็นให้แก่สังคมว่าเรื่องใดสำคัญเท่านั้น หากแต่ต้องยกระดับไปสู่การสื่อสารกำหนดวาระข่าวสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

คำสำคัญ: การกำหนดวาระข่าวสาร การเปลี่ยนแปลง ไทยพลัดถิ่น

Abstract

This thesis aims to study about the agenda setting for change: agenda setting of Thai diaspora on public service broadcasting case. A qualitative research methodology was used and in-depth interviews were conducted within the media sector, consisting of the Board of Governors of Thai Public Broadcasting Service in Mass Media, Managing Director, Director of Civil Media Network Department, Specialists in Civil Media, Reporters and Civil Media Development Officers who are related to the agenda setting of Thai diaspora in the media sector. In-depth interviews with key persons in the agenda setting in the people sector, consisting of leaders and working groups or members of the Solution Network of Thai Nationality were also conducted to study the Thai PBS's agenda setting of Thai diaspora. The objectives also include to study the Solution Network of

Thai Nationality participation in the agenda setting on Thai PBS and to study the factors affecting the agenda setting to learn where each agenda came from in order to bring about a change. The study results that: the agenda setting of Thai diaspora on Thai PBS was the communication for change. This change, in other words, was the change that has led to the legislative amendments to the Nationality Act No.4. It made the Nationality Act No.5 become effective in order to guarantee citizenship to the displaced people of Thai descent who have become subject to a foreign country as a result of a change in Thai territory in the past. The study result found that the agenda setting of Thai diaspora on Thai PBS came from two important sectors— the mass media and the people who have faced problems themselves. The objectives were to extend results for social change by using three levels of expansion of communication which are the mass media level, the troubled people level and the community and network level in order to create a new set of social concept which leads to the change.

Even though there are public contribution on setting agenda but the agenda might not be easily responded by policymaker or government sector therefore any agenda or social issue setting should be elevated in order to change the role on agenda setting to the role that will make change to the society.

Keywords: The agenda setting, Change, Thai diaspora

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบโทรทัศน์ดิจิทัล ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประเทศไทยทั้งในแง่ของความเป็นเจ้าของสื่อและโครงสร้างอุตสาหกรรมโทรทัศน์ไทย ซึ่งท้าทายต่อการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนที่อาจส่งผลกระทบต่อสังคมในระยะต่อไป เนื่องจากสื่อมวลชนมีอิทธิพลในการกำหนดวาระหรือประเด็นทางสังคม โดยในการทำงานของสื่อมวลชนจะต้องมีการคัดเลือกเรื่อง หรือประเด็น

ในการนำเสนอข่าว ทำให้สื่อมีบทบาทในการเป็นผู้กำหนดกรอบของข่าวสาร สื่อมวลชนจึงถูกมองว่า เป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดประเด็นให้แก่สังคม เพราะเรื่องใดที่สื่อนำเสนอมาก มักจะมีน้ำหนักมากและกลายเป็นประเด็นใหญ่ของสังคมในที่สุด

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารเป็นกรอบในการวิจัย เนื่องจากเป็นแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้รับสาร หากสื่อมวลชนให้ความสำคัญกับประเด็นหรือหัวข้อข่าวเรื่องใด ๆ จะมีส่วนทำให้ประชาชนได้รับทราบและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ดังนั้นแนวคิดดังกล่าวไม่อาจปฏิเสธอิทธิพลของสื่อมวลชน ในทางกลับกันเชื่อว่าสื่อมวลชนแม้จะมีอิทธิพลแต่ก็ไม่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรมีการศึกษาในเรื่องนี้ให้ชัดเจน เพราะหากสามารถยกระดับการทำหน้าที่สื่อสารกำหนดวาระเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้จะเป็นการแสวงหากระบวนการทัศน์การกำหนดวาระข่าวสารในมิติใหม่ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบทบาทสื่อสารมวลชนในอนาคต

ทั้งนี้ หากพิจารณาความเชื่อมโยงในพื้นที่สื่อพบว่า สื่อมีความสัมพันธ์กับอำนาจต่าง ๆ ในสังคม ทั้งในส่วนของประชาชนและภาครัฐ ซึ่งเชื่อมโยงกับผลประโยชน์สาธารณะ ทำให้ปัจจุบันบทบาทการกำหนดวาระข่าวสารเปลี่ยนแปลงไปโดยมีประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระด้วยหรือที่เรียกว่าการกำหนดวาระโดยประชาชนหรือสาธารณะ (Public Agenda) นั่นเอง เนื่องจากบริบททางสังคมของประเทศไทยที่โน้มนำเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐมากขึ้น ซึ่งถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และสังคมไทยได้รู้จักกับกระแสแห่งการก่อตัวในกระบวนการทัศน์ใหม่ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกมิติของสังคมแม้กระทั่งในภาคสื่อสารมวลชน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระข่าวสาร แต่วาระข่าวสารหรือประเด็นทางสังคมนั้นไม่อาจได้รับการสนองตอบจากผู้กำหนดนโยบายหรือภาครัฐได้โดยง่าย ดังนั้นในการกำหนดวาระหรือประเด็นทางสังคมจึงควรถูกยกระดับมากกว่าการเป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดประเด็นให้แก่สังคม หากแต่ต้องยกระดับไปสู่การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วย

กรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ กรณีไทยพลัดถิ่น เนื่องจากการกำหนดวาระข่าวสารถูกส่งต่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงนโยบายและกฎหมายจากการกำหนดวาระข่าวสารของทั้ง 3 ภาคส่วน ได้แก่ การกำหนดวาระข่าวสารโดยประชาชน (Public Agenda) การกำหนดวาระข่าวสารโดยภาคสื่อมวลชน (Media Agenda) และการกำหนดวาระข่าวสารโดยภาครัฐหรือผู้กำหนดนโยบาย (Policy Agenda) อันเกิดจากความตื่นตัวของคนไทยพลัดถิ่นที่พยายามต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิและควมมีตัวตนในสังคมไทยมานานกว่า 10 ปี คนเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ในดินแดนตอนใต้ฝั่งตะวันตก ได้แก่ มะริด ทวาย ตะนาวศรี (ประเทศพม่า) และฝั่งตะวันออก ได้แก่ เกาะกง (ประเทศกัมพูชา) โดยขณะนั้นอยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย ภายหลังจากการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องเสียดินแดนเหล่านั้นไป ส่งผลให้คนไทยที่อาศัยอยู่ในดินแดนดังกล่าวกลายเป็นคนไทยที่ไม่ได้อยู่อาณาเขตไทยอีกต่อไป จึงเกิดการอพยพมาย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอทับสะแก อำเภอเมือง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร และอำเภอกระบุรี อำเภอละอุ่น อำเภอกะเปอร์ และอำเภอเมือง จังหวัดระนอง อย่างไรก็ตาม ไทยพลัดถิ่นที่อพยพกลับเข้ามาในประเทศไทยมิได้ถูกยอมรับให้เป็นคนไทยและมิได้สิทธิการเป็นพลเมืองไทยด้วย ไทยพลัดถิ่นจึงเสมือนเป็นพลเมืองชั้นสองในสังคมไทยที่ไม่ปรากฏตัวตนตามสถานะทางทะเบียน อีกทั้งแต่เดิมยังไม่มีกฎหมายสัญชาติฉบับใดให้สถานภาพของกลุ่มคนไทยพลัดถิ่นเป็นคนไทยโดยการเกิด ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานใดๆ

ดังนั้น กรณีศึกษาเรื่องไทยพลัดถิ่นจึงเป็นกรณีที่สำคัญเนื่องจากการกำหนดวาระข่าวสารนั้นถูกส่งต่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงนโยบายและกฎหมาย โดยประเด็นปัญหาไทยพลัดถิ่นที่สำคัญ คือ อัตลักษณ์ควมมีตัวตนในสังคมไทย ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับสัญชาติเข้ามาเกี่ยวข้องอันสัมพันธ์กับอำนาจในแต่ละภาคส่วนทั้งอำนาจจากผู้กำหนดนโยบายและอำนาจจากภาคสื่อมวลชน จึงเกิดคำถามสำคัญว่าคนไทยพลัดถิ่นจะมีอำนาจหรือไม่ แม้ว่าวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อสาธารณะขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ

แห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) ที่เปิดพื้นที่ให้แก่ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องดังกล่าวได้สื่อสารประเด็นปัญหาโดยตรงกับสังคม จึงมีเนื้อหาและรูปแบบที่แสดงให้เห็นความแตกต่างจากฟรีทีวีทั่วไป ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้สำคัญของความเป็นสื่อสาธารณะ

กระบวนการที่อยู่เบื้องหลังการการแก้ปัญหาการคั่นสัญชาติให้แก่คนไทยพลัดถิ่น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมเกี่ยวกับการคั่นสัญชาติให้แก่คนไทยพลัดถิ่นให้เป็นวาระข่าวสารของสื่อมวลชน ด้วยการรวมกลุ่มของคนที่ต้องการแก้ไขปัญหาสัญชาติรวมตัวเป็นเครือข่ายๆ เพื่อสร้างกิจกรรมการณรงค์ทางสังคม การใช้กลยุทธ์การมีส่วนร่วมกับสื่อสาธารณะ รวมถึงการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อดึงความสนใจจากสื่อมวลชนให้นำเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆ จนบรรลุเป้าหมายการผลักดันแก้ไขกฎหมายสัญชาติเป็นผลสำเร็จ ดังนั้นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีบทบาทในการกำหนดวาระข่าวสารไม่น้อยไปกว่ารัฐบาลหรือสาธารณชน ประกอบกับการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองและกำหนดนโยบายที่สำคัญของประเทศ ทำให้การสร้างวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นให้ความสำคัญอย่างมาก

ผู้วิจัยจึงได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคนไทยพลัดถิ่น ปรากฏพบในมิติด้านกฎหมาย การเมือง การปกครอง โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับหมิ่นทศน์รัฐ-ชาติ ปริมณฑลสาธารณะคนพลัดถิ่น สิทธิของไทยพลัดถิ่น หลักการห้ามผลักดันกับของผู้พลัดถิ่นรวมถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของการเสียดินแดนของรัฐสยามในอดีต ส่วนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารปรากฏพบเพียงงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารของคนชายขอบ ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่อง “การกำหนดวาระข่าวสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ศึกษากรณี การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสื่อสาธารณะ” เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ในด้านการสื่อสารมวลชน อันจะทราบถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย รวมถึงการกำหนดวาระคนไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสและปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยผ่านสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
4. เพื่อแสวงหากระบวนทัศน์ใหม่ในการยกระดับการกำหนดวาระข่าวสารซึ่งมีเพียงการให้ความสำคัญกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารกำหนดวาระเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส
2. ทราบถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย
3. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่น
4. การวิจัยครั้งนี้นำมาซึ่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์เพื่อแสวงหากระบวนทัศน์ใหม่ในการยกระดับการกำหนดวาระซึ่งมีเพียงการให้ความสำคัญกับเรื่องใด ๆ แต่เป็นการสื่อสารกำหนดวาระเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องการกำหนดวาระเพื่อการเปลี่ยนแปลง ศึกษากรณีการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของสื่อสาธารณะ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ประธานกรรมการนโยบาย ด้านการสื่อสารมวลชน สถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้อำนวยการสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อพลเมือง สถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้เชี่ยวชาญ

ด้านสื่อภาคพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาเครือข่ายสื่อพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของภาคสื่อมวลชน อีกทั้งใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก บุคคลสำคัญที่กำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของภาคประชาชน ประกอบด้วย แกนนำเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยและคณะทำงานหรือสมาชิกเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย โดยผลการวิจัยนำเสนอในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา (Description Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส รวมถึงให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดวาระข่าวสารเพื่อทราบถึงการกำหนดวาระที่มาจากส่วนต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมด และสอบทานกับแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร ซีดีรอม ดีวีดีรอม และเว็บไซต์ต่างๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ออกมาแยกประเภท จัดกลุ่มวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีตั้งที่ได้กำหนดไว้ และสรุปเป็นข้อมูล เพื่อนำเสนอเป็นผลการวิจัยโดยใช้วิธีการบรรยายการวิเคราะห์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เปลี่ยนแปลงให้เกิดการแก้ไขพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) เพื่อรับรองสถานะความเป็นคนไทยแก่คนไทยพลัดถิ่นซึ่งมีเชื้อสายไทยแต่ต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศอื่นโดยเหตุอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีต

ผลการศึกษา พบว่า องค์ประกอบในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นประกอบด้วย 1. นโยบาย พันธกิจและ พ.ร.บ. องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย 2. กองบรรณาธิการข่าวและรายการ 3. ประเด็นเนื้อหาไทยพลัดถิ่นในมิติต่างๆ 4. เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหา 5. เครือข่ายสื่อพลเมือง

6. ช่องทางโดยผลการศึกษาได้ข้อค้นพบว่า การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมาจากสองภาคส่วนที่สำคัญคือ การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นโดยสื่อมวลชนและการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นโดยเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยพบว่า วาระข่าวสารของไทยพลัดถิ่นมีการสื่อสารขยายผลใน 3 ระดับดังนี้

1. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับสื่อมวลชน (Media)
2. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับเจ้าของประเด็น (Owner)
3. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับพื้นที่ชุมชนและเครือข่าย (Network)

การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโอโทรทัศน์ไทยพีบีเอสนั้นมีพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์ไทยพีบีเอสในการขยายผลเพื่อสร้างชุดความคิดใหม่เกี่ยวกับความเป็นไทย เนื่องจากที่ผ่านมาสังคมจะเข้าใจบริบทที่ว่าคนเหล่านี้คือคนนอกไม่ใช่คนไทย ชุดความคิดนี้ถูกผลิตขึ้นในสังคมนานา จึงมีการขยายผลในพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์และหลังจอโทรทัศน์เพื่อสร้างชุดความคิดใหม่ทางสังคมให้คนในสังคมได้เข้าใจถึงรากของปัญหาที่แท้จริงและประวัติศาสตร์การเสียดินแดนของสยามประเทศอันเป็นที่มาของคนไทยพลัดถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมีการสื่อสารเพื่อขยายผลของวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นจากสองส่วนสำคัญ ประการที่หนึ่ง การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับสื่อมวลชน มีบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระและสื่อสารเพื่อขยายผลให้วาระดังกล่าวถูกผลักดันออกไปเป็นวาระข่าวสารของภาคสื่อมวลชนและส่งต่อไปยังวาระข่าวสารของประชาชน และวาระข่าวสารของภาครัฐหรือผู้กำหนดนโยบายผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารสถานี บรรณาธิการบริหาร บรรณาธิการข่าว ผู้สื่อข่าว ที่หยิบยกประเด็นไทยพลัดถิ่นขึ้นมาแล้วขยายประเด็นในพื้นที่หน้าจอผ่านรายการข่าวและรายการสารประโยชน์ที่หลากหลายและต่อเนื่องเพื่อให้เป็นวาระของสื่อมวลชนโดยให้สัดส่วนพื้นที่กับเนื้อหาสาระที่อยู่ภายใต้กรอบนโยบายทั้งในเชิงข่าวเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เป็น เพื่อส่งต่อไปให้กลายเป็นวาระของภาคประชาชนและเมื่อเป็นที่สนใจของสังคมทั่วไปจะส่งผลให้รัฐบาลหรือกลไก

ที่เกี่ยวข้องผลักดันออกกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาไทยพลัดถิ่น ซึ่งถือเป็นผลผลิตหนึ่งของการกำหนดวาระของภาครัฐโดยการตรากฎหมาย

ประการที่สอง เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเรื่องไทยพลัดถิ่นที่เข้ามาใช้พื้นที่การสื่อสารผ่านหน้าจอโทรทัศน์ไทยพีบีเอส โดยใช้กลไกหลักคือ “นักข่าวพลเมือง” เป็นเครื่องในการเสริมพลังแก่คนไทยพลัดถิ่น ซึ่งเสมือนผู้มีอำนาจน้อยในสังคมได้เข้ามาใช้พื้นที่สื่อสารสาธารณะนี้เพื่อสื่อสารกับสังคมเกี่ยวกับตัวตนความเป็นคนไทย ซึ่งนอกจากจะทำให้การสื่อสารถูกกระจายไปสู่คนส่วนใหญ่ในสังคมแล้ว ยังเป็นการส่งสัญญาณบางอย่างถึงการยอมรับโดยนัยว่า คนไทยพลัดถิ่นนั้นมีตัวตนอยู่ในสังคมไทยอีกทั้งมีปัญหาที่ต้องเผชิญอยู่โดยเฉพาะเรื่องสิทธิ ดังนั้นกลไก “นักข่าวพลเมือง” จึงสำคัญอย่างมากในการใช้พื้นที่ผ่านหน้าจอ โดยพบว่าความหมายของการมีพื้นที่ในการสื่อสารไม่เพียงแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสังคมเท่านั้นแต่ความคิดของผู้สื่อสารก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

โดยกระบวนการดังกล่าวได้สร้างจุดเปลี่ยนบางอย่างเกี่ยวกับกับความคิดของเจ้าของประเด็น กล่าวคือ เมื่อเจ้าของประเด็นซึ่งมาพร้อมกับประเด็นร้อนที่ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหามันแต่เมื่อต้องกลายเป็นผู้สื่อสารผ่านพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์โดยใช้วิธีการสื่อสารกับสังคมผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรมของตนเอง ส่งผลให้มุมมองการสื่อสารของเจ้าของประเด็นเปลี่ยนแปลงไปในเชิงบวก โดยพบว่าการสื่อสารมีส่วนในการจัดระบบความคิดของเจ้าของประเด็น ซึ่งมีฐานะเป็นผู้สื่อสารจากเดิมที่เป็นผู้รับสารมีประเด็นในการสื่อสารที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยกระบวนการดังกล่าวมีจุดเชื่อมโยงกับนักวิชาชีพจากการการปะทะสังสรรค์ทางความคิดระหว่างนักวิชาชีพ ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้รักษาช่องทางการสื่อสาร (Gatekeeper) กับเจ้าของประเด็น ทั้งในเรื่องปัญหา แนวคิดในการสื่อสาร ผลกระทบ ความเชื่อมโยงกับสังคมและสาธารณะ สิ่งที่จะสื่อสารและแหล่งข้อมูลในการสื่อสาร การออกแบบการสื่อสารและผู้รับสาร จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันว่าในการสื่อสารเรื่องใดๆ ออกไปจะไม่คิดแค่เพียงว่าอยากจะบอกอะไรกับสังคม แต่จะให้ความสนใจว่าสังคมคิดอะไรกับเรา ดังนั้นสิ่งที่สื่อสารออกไปจะมีข้อมูลไหลกลับมายังผู้สื่อสารทุกครั้ง ผู้สื่อสารจึงเข้าใจบริบทของการสื่อสารมากยิ่งขึ้น และการสื่อสารจะนำพาผลดังกล่าวไปสู่

กลุ่มผู้ชม โดยข้อมูลที่ไปถึงผู้ชมอาจเกิดการขัดขวางทางความคิดบางอย่างด้วย กระบวนการดังกล่าวจึงส่งผลต่อความคิดของผู้สื่อสารด้วย โดยกรณีของไทย พลัดถิ่นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และถือเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ใหม่ทางสังคม

ประการที่สาม การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับพื้นที่ชุมชนและเครือข่าย (Network) เป็นการใช้พื้นที่การสื่อสารหลังจอโทรทัศน์ไปขยายผลผ่านกิจกรรม การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในกลุ่ม และการเคลื่อนไหวทางสังคมต่าง ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากมาจากการสื่อสารในพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์แล้วมีการขยายผล หลังจอ กล่าวคือ คนไทยพลัดถิ่นใช้ชุดเนื้อที่สื่อสารในรายการนักข่าวพลเมืองไป เผยแพร่ซ้ำในพื้นที่ชุมชนที่คนไทยพลัดถิ่น อาศัยอยู่ทั้งในจังหวัดระนอง และจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ จนเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน เพื่อขยายผลจากการนำเสนอประเด็นไทยพลัดถิ่นผ่านสื่อสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส และนำไปสู่การยกระดับการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย ผลคือทำให้เกิดแรงกระเพื่อมด้านข่าวสารกระจายไปในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

เมื่ออภิปรายผลตามกรอบทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มุ่งหมายต่ออิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้รับสาร โดยการ ทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในการกำหนดหัวข้อข่าวหรือการกำหนดวาระข่าวสาร (The Agenda setting Function) นั่นคือ ความสามารถของสื่อมวลชนในการเป็น ผู้กำหนดประเด็นหรือหัวข้อปัญหาต่าง ๆ นั้นในสังคม ให้ประชาชนผู้รับข่าวสารทั่วไป ได้ทราบและเห็นความสำคัญจากการนำเสนอหรือไม่เสนอข่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งของ สื่อมวลชนมีผลทำให้สาธารณชนมีความเห็นคล้อยตามว่า เรื่องนั้นเป็นหัวข้อหรือ ประเด็นที่มีความสำคัญหรือไม่มีความสำคัญที่จะนำมาคิดพิจารณาหรืออภิปราย พูดคุยกัน ตามที่เบอร์นาร์ด โคเฮน (จรัรัตน์ แดงเดช, 2542, น.16) ได้กล่าวถึง อิทธิพลของสื่อในการเป็นผู้บอกกับผู้รับสารว่า ควรจะคิดเกี่ยวกับเรื่องอะไร (What to think about) สะท้อนให้เห็นถึงควมมีอิทธิพลระหว่างกันของการกำหนด วาระข่าวสารของสื่อมวลชนและการกำหนดวาระข่าวสารของภาคประชาชน

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเมืองเปลี่ยนแปลงไป ตามทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนเป็นตัวแสดงที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดวาระข่าวสารไม่น้อยไปกว่ารัฐบาล ประกอบกับการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่สำคัญของประเทศ ทำให้การสร้างวาระข่าวสารเป็นสิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมให้ความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นช่องทางในการสื่อสารกับสังคมและผู้มีอำนาจในการออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบาย โดยการยืมอำนาจจากฝ่ายที่สามคือ สื่อมวลชนในการสร้างพื้นที่ข่าวสาร ดังนั้นการเคลื่อนไหวต่อสู้จึงมีมิติของการสร้างมิตินาชนผ่านสื่อมวลชนด้วย

จากผลการศึกษาพบว่า ในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของภาคสื่อมวลชนนั้น สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสได้กำหนดหัวข้อข่าว (The Agenda setting Function) ในประเด็นเรื่องไทยพลัดถิ่นเป็นวาระข่าวสารของสถานี เนื่องจากระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติงานมีความเห็นสอดคล้องกันว่า เรื่องไทยพลัดถิ่นเป็นปัญหาของสังคมไทยมายาวนานและทุกรัฐบาลจะพูดถึงเรื่องนี้แต่ยังไม่สามารถจะมีพลังที่เข้มแข็งพอที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายเนื่องจากสื่อมวลชนและกลไกอื่นไม่ให้ความสำคัญ จึงกำหนดประเด็นไทยพลัดถิ่นเป็นวาระหรือประเด็นทางสังคมสะท้อนผ่านรายการข่าวและรายการสาระประโยชน์ โดยประเด็นเรื่องไทยพลัดถิ่นถูกจัดลำดับไว้เป็นข่าวลำดับแรกโดยเฉพาะช่วงรายการข่าวภาคค่ำและในการทำงานของสื่อสารมวลชนไทยพีบีเอส จะมีการแสวงหาประเด็นที่น่าสนใจและสอดคล้องกับแนวนโยบายของสถานี โดยจะมีการคัดเลือกเรื่องหรือประเด็นในการนำเสนอข่าว รวมถึงจัดลำดับความสำคัญของแต่ละเรื่องก่อนนำเสนอต่อสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเดนิส แม็คเคลล และสเวน วินดาห์ล (ธีระ ธัญไพบูรณ์, 2541, น.23) อธิบายว่า ประเด็นปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่สื่อมวลชนหยิบยกมานำเสนอให้สาธารณะได้ทราบจะมีการเน้นในเชิงปริมาณและความถี่ของแต่ละเรื่องที่มีความสำคัญต่างกันออกไป ดังนั้นในการจะกำหนดให้เป็นวาระไทยพลัดถิ่น สื่อมวลชนจึงมีส่วนในการผลักดันประเด็นดังกล่าวด้วย โดยมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแผนในการนำเสนอ ความถี่ และการหยิบยืมประเด็นที่อยู่ในความสนใจให้กลายเป็นวาระที่สังคมให้ความสำคัญ ดังภาพที่ 1

จากภาพที่ 1 การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่น ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วง จำแนกตามช่วงระยะเวลา ได้แก่ ช่วงก่อน ช่วงระหว่าง และช่วงหลัง โดยผลการวิจัยพบว่า การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสื่อสาธารณะไทยพีบีเอสเกิดขึ้นในช่วงระหว่าง (ปี พ.ศ. 2551-2554) โดยพลังแห่งการสื่อสารกำหนดวาระข่าวสารนั้น มิได้มาจากภาคสื่อมวลชนเท่านั้นแต่มาจากเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาไทยพลัดถิ่นที่เข้ามาใช้พื้นที่สื่อสาธารณะในการสื่อสารสร้างความหมายคู่ขนานกับการสื่อสารประเด็นเนื้อหาไทยพลัดถิ่นของสื่อมวลชนไทยพีบีเอสที่สนใจและให้ความสำคัญ ขณะที่ช่วงก่อน (ปี พ.ศ. 2366-2550) ซึ่งเป็นก่อนเกิดการปะทะระหว่างสื่อมวลชนกับเจ้าของประเด็นไทยพลัดถิ่นในกระบวนการพัฒนานักข่าวพลเมือง ผลการศึกษา พบว่า คนไทยพลัดถิ่นมีการสื่อสารและเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา สะท้อนจากการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสำรวจข้อมูลประชากรของคนไทยพลัดถิ่นในแต่ละพื้นที่ด้วยตนเองเพื่อสร้างอำนาจต่อกับรัฐที่สำรวจข้อมูลประชากรคนไร้สัญชาติไว้ก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ ยังมีการทำกิจกรรมในระดับพื้นที่ เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ การทำกิจกรรมประโยชน์สาธารณะ และการรณรงค์ด้านสื่อต่างๆ เพื่อให้คนได้รับรู้ถึงควมมีตัวตนของคนเหล่านี้ในสังคม ก่อนที่จะมีการเคลื่อนไหวทางสังคมครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 โดยการเดินขบวนจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงกรุงเทพมหานครเพื่อผลักดันร่างพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 5 ภายหลังจากสื่อสารกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านพื้นที่สื่อสาธารณะมาแล้ว 4 ปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวซ้อนทับกับช่วงที่ฝ่ายข่าวและฝ่ายรายการของไทยพีบีเอสที่สนใจประเด็นไทยพลัดถิ่นยังสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะอย่างต่อเนื่องและลำดับความสำคัญของข่าวสารในเรื่องดังกล่าวไว้ในลำดับแรก ส่งผลให้การเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวเป็นที่จับตามองจากหลายภาคส่วนโดยเฉพาะภาคสื่อมวลชนด้วยตนเอง โดยมีการหยิบประเด็นเนื้อหาดังกล่าวมานำเสนอในช่วงนั้น ๆ จนท้ายที่สุด มาประสบความสำเร็จในปีที่ผ่านมาจากการตราพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 5 รับรองความเป็นคนไทยให้แก่ คนไทยพลัดถิ่นทุกคนทั่วประเทศ

ฉะนั้น การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นจึงมิได้มีภาคสื่อมวลชนเพียงตัวแปรเดียว แต่มาจากสองภาคส่วนคือ การกำหนดวาระข่าวสารของภาคสื่อมวลชน

และการกำหนดวาระข่าวสารของภาคประชาชน อันเกิดจากเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาได้เข้ามาใช้พื้นที่สื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีอิทธิพลต่อกัน สะท้อนจากการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของภาคประชาชน ปรากฏพบเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหามีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระข่าวสารผ่านสื่อโดยอาศัยช่องทาง “นักข่าวพลเมือง” เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับสังคมด้วยตนเอง ดังนั้นในการกำหนดวาระข่าวสารข่าวสารของภาคประชาชนจึงปรากฏ พบทั้งระดับปัจเจกและระดับกลุ่มเครือข่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่น

ขณะเดียวกันในอีกหนึ่งบทบาทที่สำคัญของสื่อมวลชนในสำนักเครือข่ายสื่อพลเมืองไทยพีบีเอสจะมีบทบาทในสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาในแต่ละพื้นที่ ร่วมออกแบบการสื่อสารโดยให้เจ้าของประเด็นสร้างพื้นที่ทางสังคมและสร้างความหมายผ่านสื่อโดยใช้เครื่องมือจำนวนหนึ่ง เช่น รายการนักข่าวพลเมือง รายการพลเมืองผู้เปลี่ยนทิศ รายการบ้านเธอบ้านฉัน เพื่อให้เจ้าของประเด็นได้สร้างพื้นที่ทางสังคมในการอธิบายความคิด ความสำคัญ คติปัญหาและทางออกของปัญหา โดยตั้งต้นจากการอธิบายคนในสังคมไทยได้ตระหนัก สร้างรับรู้และเกิดความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว

เมื่อบทบาทของเจ้าของประเด็นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นก่อให้เกิดการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการสื่อสารซึ่งจากเดิมงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดวาระของข่าวสารต่าง ๆ นั้น จะถูกอธิบายด้วยการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชนในฐานะของผู้ส่งสาร (Senders) และวาระข่าวสารของประชาชนในฐานะผู้รับสาร (Receivers) เช่นเดียวกับผลการวิจัยของแมกซ์เวลล์ อี แม็กคอมส์ (Maxwell E. McCombs) และดอนัลด์ แอล ชอว์ (Donald L. Shaw) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง The Agenda Setting Function of Mass Media ที่ผลปรากฏว่าถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลเพียงเล็กน้อยต่อทัศนคติ หรือท่าทีก็ตาม สื่อมวลชนก็ยังมีส่วนในการกำหนดวาระทางการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อประเด็นทางการเมืองนั้น ๆ (ปาจารย์ ธนะสมบุญกิจ, 2535, น.12)

ต่อมา James W. Dearing and Everett M. Rogers (1996) ได้เสนอแบบจำลองการกำหนดวาระข่าวสาร ซึ่งมีความซับซ้อนมากกว่าแบบจำลองของแม็กคอมบส์และชอว์ (McCombs and Shaw) โดยระบุว่า ในการกระบวนการกำหนดวาระข่าวสารนั้น ประกอบด้วย การกำหนดวาระจากภาค สื่อมวลชน การกำหนดวาระจากภาคประชาชนและการกำหนดวาระจากภาครัฐถือเป็นงานวิจัยที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาในครั้งนี้

โดยผู้วิจัยสามารถที่จะอธิบายแบบจำลองในลักษณะใหม่ได้ว่า จากเดิมที่การกำหนดวาระข่าวสาร โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง ไร้สัญชาติ ถือเป็นข้อมูลที่ประชาชนทั่วไปไม่สามารถสัมผัสด้วยตนเองได้โดยตรง ดังนั้น จึงต้องอาศัยการรับรู้ผ่านสื่อใดสื่อหนึ่ง ซึ่งในที่นี้คือ สื่อสาธารณะไทยพีบีเอส เมื่อเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นด้วย จึงพบว่า มีความซับซ้อนในการกำหนดวาระเกิดขึ้น โดยอิทธิพลและบทบาทในการกำหนดวาระข่าวสารไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่สื่อมวลชนเสมอไป แต่อำนาจและบทบาทในการกำหนดวาระดังกล่าวกระจายไปสู่เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาสามารถสื่อสารอธิบายความหมายผ่านสื่อไปยังผู้รับสารได้โดยตรง

โดยการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นนั้นเป็นกรณีศึกษาสำคัญกรณีหนึ่ง ที่การกำหนดวาระข่าวสารถูกส่งต่อไปสู่การการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกฎหมายและนโยบายภาครัฐซึ่งเป็นผลผลิตหนึ่งของการกำหนดวาระจากภาครัฐ อันเป็นผลเชื่อมโยงมาจากการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นโดยสื่อมวลชนและการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นโดยเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหา เพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยพบว่า วาระข่าวสารของไทยพลัดถิ่นมีการสื่อสารขยายผลทั้งในพื้นที่หน้าจอโทรทัศน์และหลังจอโทรทัศน์ใน 3 ระดับ คือ 1. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับสื่อมวลชน 2. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับเจ้าของประเด็น 3. การสื่อสารเพื่อขยายผลในระดับพื้นที่ชุมชนและเครือข่ายเพื่อสร้างชุดความคิดใหม่ทางสังคมให้คนในสังคมได้เข้าใจถึงรากของปัญหาที่แท้จริงและประวัติศาสตร์การเสียดินแดนของสยามประเทศอันเป็นที่มาของคนไทยพลัดถิ่น

การมีพื้นที่ในการสื่อสารให้กับภาคประชาชนสามารถกำหนดวาระได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยศักยภาพด้านการสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ จนกลายเป็นวาระข่าวสารจากภาครัฐซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการกำหนดวาระข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงไป

สิ่งที่เกิดขึ้นจากความซับซ้อนในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นโดยสื่อมวลชนและการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นโดยเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหา เพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยข้อค้นพบสำคัญพบว่า ความซับซ้อนในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นเกิดจากการใช้พื้นที่สื่อสาธารณะไทยพีบีเอส เพื่อขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหา รวมถึงผู้ที่ทำหน้าที่สื่อมวลชน และเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย โดยความซับซ้อนนั้นเกิดจากการที่บุคคลและกลุ่มบุคคลแสดงออกในการกำหนดวาระมากกว่าหนึ่งบทบาท

2. การมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย

เครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระของคนไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสมี 3 ระดับ คือ 1. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิตสาร (Pre-production stage) โดยการเข้าไปร่วมเป็นนักข่าวพลเมือง และยกระดับเป็นผู้ผลิตอิสระ สามารถสื่อสารตัวตน อัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นไทยสื่อสารสู่สาธารณะ นอกเหนือจากการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) เพื่อดึงความสนใจจากสื่อมวลชนให้เกาะติดรายงานความเคลื่อนไหวของการผลักดันกฎหมายสัญชาติ 2. การมีส่วนร่วมในการรับชมรายการ การส่งจดหมายหรือโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็น ดิชม เสนอแนะประเด็น โดยมีความตื่นตัวในเรื่องการติดตามรับชมรายการอยู่เสมอ จดหมายหรือโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็น ดิชม เป็นตัวแทนส่งข่าวสาร ร่วมแจ้งข่าวสาร ตรวจสอบข่าวสารกับพื้นที่ ร้องทุกข์ ร้องเรียนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงเสนอแนะรูปแบบและเนื้อหาข่าวสาร 3. ระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker and Planner) ซึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในบทบาทของการเป็นสมาชิกสภาผู้ชมและผู้ฟังรายการ เพื่อนำไปสู่ในการผลักดันให้เกิดการพัฒนากระบวนการผลิต และเผยแพร่รายการของสื่อสาธารณะไทยพีบีเอส

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3-4 แนวคิด แต่ในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยขอยกเฉพาะการอภิปรายผลตามกรอบทฤษฎีบางส่วนที่สำคัญ โดยเมื่ออภิปรายผลตามกรอบทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการยอมรับที่อยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (Diversity) และการมีมากกว่าหนึ่ง (Plurality) จากผลการศึกษาพบว่า เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหามีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสโดยใช้กลไกหลักคือ “นักข่าวพลเมือง” เป็นเครื่องมือซึ่งบทบาทหลักอยู่ที่เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเป็นผู้สื่อสารต่อสังคมบนพื้นฐานของการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีหลักการพื้นฐานที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะสื่อสารได้เท่าเทียมกัน สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ปาริชาต สถาปิตานนท์ (2549) ได้อธิบายให้เห็นว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการฝึกสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันฟังและเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์

ดังนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับการที่บุคคลกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายได้ให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน บนพื้นฐานของการสื่อสารเพื่อให้เกิดความร่วมมือ โดยมีกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ในลักษณะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยที่ทุกฝ่ายสามารถสลับบทบาทเป็น “ผู้ส่งสาร” และเป็น “ผู้รับสาร” ผ่านเวทีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบ โดยการดำเนินการบนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน และร่วมกันซึ่งน้ำหนักเกี่ยวกับผลดีผลเสียต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจดำเนินการในด้านใดด้านหนึ่ง

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อคนไทยพลัดถิ่นเกิดความตื่นตัวและใช้พื้นที่สื่อสารสาธารณะในการสื่อสารด้วยตนเองในฐานะผู้ส่งสารซึ่งมีเพียงแต่การสื่อสารถูกกระจายไปยังผู้คนในสังคมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมาย นั่นคือการผ่านร่าง พ.ร.บ.สัญชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2555 เพื่อรับรองสถานะคนไทย การมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระสารและการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสารยังเกิดผลบางอย่าง

เกิดขึ้นกับตัวผู้ส่งสารด้วย กล่าวคือ การสื่อสารได้เข้าไปจัดกรอบความคิดของเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาซึ่งมีฐานะเป็นผู้สื่อสารว่า ในการสื่อสารเรื่องใด ๆ ออกไป จะไม่คิดแต่เพียงว่าอยากจะบอกอะไรกับสังคม แต่จะให้ความสนใจว่าสังคมคิดอะไรกับเรา ดังนั้นสิ่งที่สื่อสารออกไปจะมีข้อมูลไหลกลับมายังผู้สื่อสารทุกครั้ง ผู้สื่อสารก็จะเข้าใจบริบทของการสื่อสารมาก กระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อความคิดของผู้สื่อสารด้วย โดยกรณีของไทยพลัดถิ่นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ขณะเดียวกันเจ้าประเด็นหรือชาวบ้านในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นในทางอ้อมผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวทางสังคมครั้งสำคัญจากเดินขบวนผลักดันกฎหมายสัญชาติฉบับที่ 5 โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นไปตามหลักการประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นการเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine – participation) กล่าวคือ เป็นการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือเจ้าของประเด็นเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อสารร่วมกัน ตั้งแต่กระบวนการคิดวางแผนไปจนถึงการกำหนดเนื้อหาต่าง ๆ จนในที่สุดประชาชนมีพลังที่เข้มแข็งยิ่ง ซึ่งการมีส่วนร่วมแท้จริงประกอบด้วย การเป็นตัวแทนของอำนาจ และ Citizen of control หมายถึง การให้อำนาจแก่ประชาชน และสอดคล้องกับแนวคิดของ James Carey นักวิชาการด้านการสื่อสารและวัฒนธรรมที่นำเสนอแนวทางในการทำความเข้าใจกับกระบวนการสื่อสารในสังคม พยายามชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสื่อสารในสังคมดำเนินไปใน 2 ลักษณะ คือ 1. แบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (Transmission Approach) 2. แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritual Approach)

ในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย ผลการศึกษาพบว่า เจ้าของประเด็น (Owner) หรือเจ้าของปัญหา (Stakeholders) สามารถสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสารได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นการสื่อสารจึงเป็นลักษณะการสื่อสารสองทาง โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสลับสับเปลี่ยนบทบาทกันได้ ถือเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) สะท้อนจากการสื่อสารในรูปแบบเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) อีกทั้งการมีส่วนร่วมในกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านสถานี

โทรทัศน์ไทยพีบีเอส สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ กาญจนา แก้วเทพ (กาญจนาและคณะ, 2543.) โดยเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสใน 3 ระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร และผู้ใช้สาร (Audience/ Receiver/User) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง และผู้ผลิต (Sender/Producer/Co-producer/Performance) และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย (Policy Maker and Planner)

อีกทั้งเมื่ออภิปรายผลตามกรอบแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) การเคลื่อนไหวของเครือข่ายแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย ผลักดันให้ผ่านร่างพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 5 เพื่อรับรองสถานะความเป็นคน ให้แก่ไทยพลัดถิ่น มีลักษณะเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ที่หลุดออกไปจากกรอบทางชนชั้นที่เคยเกิดขึ้นในอดีต กล่าวคือ ประชาชนที่เข้าร่วมในกลุ่มเครือข่ายมีจิตสำนึกความเป็นคนไทย ความเป็นรัฐ ชาติที่แฝงอยู่ในตัวตน มีเป้าหมาย และอุดมการณ์ สุดท้ายคือการหลุดพ้นจากการถูกกดขี่จากคนในสังคมไทย โดยในเชิงพื้นที่ไทยพลัดถิ่นจะมีการเคลื่อนไหวทางสังคมมีอยู่สองระดับ คือ 1. ระดับพื้นที่ชุมชน เช่น การทำเกษตรกรรมอินทรีย์ การจัดการขยะในชุมชน โครงการรวมพลังคนไทยพลัดถิ่น...ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ “คืนต้นไม้ให้ป่าคนสัญชาติไทยให้คนไทยพลัดถิ่น” การบริจาคโลหิต การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม รวมถึงการจัดทำข้อมูลสารสนเทศไทยพลัดถิ่น การสำรวจประชากรไทยพลัดถิ่น 2. ระดับพื้นที่สาธารณะ เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรมโนราห์หนังตะลุง การจัดงานครอบรอบ 1 ปีสินามิ การเดินขบวนผลักดัน พ.ร.บ. สัญชาติ ฉบับที่ 5 การรณรงค์สร้างจิตสำนึกสิ่งแวดล้อมเมืองระนอง การจัดเวทีประชุมเพื่อแก้ปัญหาไทยพลัดถิ่น กรณีไทยพลัดถิ่นจึงแตกต่างจากแนวคิดการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนในอดีตที่มีการจำแนกรูปแบบไว้ว่า เป็นกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงและกระทำอย่างโหดเหี้ยม เช่น การเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล ซึ่งเป็นการให้ความหมายจากมุมมองของฝ่ายอำนาจรัฐ ความหมายแบบที่สองแตกต่างอย่างจากความหมายแรกนั่นคือ การมองว่าการเคลื่อนไหวของขบวนประชาชนเกิดจากกลุ่มที่ถูก

เอารัดเอาเปรียบในสังคม การรวมตัวกันเพื่อแสดงออกในลักษณะของการประท้วง การยึดที่ทำการของราชการหรือสำนักงาน การเดินขบวน หรือการยึดถนนกีดขวางทางจราจร เป็นการกระทำที่มีการคิดไตร่ตรองและวางแผน เพื่อที่สร้างอำนาจการต่อรองทางการเมืองกับรัฐบาลให้แก่ปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากมุมมองของฝ่ายประชาชนที่เสียเปรียบในสังคม

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

นอกจากปัจจัยด้านสถานการณ์ ปัจจัยด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยพลัดถิ่น ปัจจัยเรื่องการรวมตัวรวมกลุ่มของคนไทยพลัดถิ่น ทศนคติของคนในสังคม จิตสำนึกและอุดมการณ์ของคนไทยพลัดถิ่นแล้ว จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยหลักที่มีผลต่อการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่น 6 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย โดยการสื่อสารประเด็นของตนเองเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสัญชาติและสิทธิของพลเมืองไทย ความเข้มแข็งดังกล่าวได้เปลี่ยนวิถีคิดในการสื่อสารจากแนวแนวคิดเดิมที่คิดว่าใช้สื่อเป็นเครื่องมือทำข่าวก็เปลี่ยนวิถีคิดใหม่เป็น หยิบยกประเด็นของตนเองขึ้นมาเพื่อที่จะสื่อสารด้วยตนเองต่อสังคม ผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือ “นักข่าวเมือง” แล้วนำการสื่อสารที่สื่อสารผ่านสื่อไปแล้วกลับไปขยายผลต่อในพื้นที่ของตนเอง จนนำไปสู่ความเข้มแข็งในการยกระดับการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มคนเหล่านี้

2. ปัจจัยด้านเนื้อหาไทยพลัดถิ่น เนื่องจากเรื่องความเป็นไทยหรือความเป็นอื่นยังเป็นประเด็นที่ห่อหม่อมสังคมไทยอยู่ในปัจจุบัน และสังคมไทยยังขาดความเข้าใจเรื่องการรับรองสัญชาติของคนไทยกลุ่มหนึ่งที่เคยเสียดินแดนไปเมื่อในอดีต ซึ่งจะมีความแตกต่างจากประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่สัญชาติ ไทยพีบีเอสจึงหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นวาระใหญ่ของสังคมที่ต้องปรับกระบวนการทัศน์ตรงนี้ก่อนเรื่องอื่นๆ ในขณะที่สื่อซึ่งเป็นช่องทางในการสื่อสารเพื่อให้เนื้อหา (content) ถูกถ่ายทอดออกไปเท่านั้น ดังนั้นน้ำหนักจะอยู่ที่เนื้อหา (Content) โดยสื่อ (Media) จะมิได้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาก็แต่อย่างใด แต่สื่อจะมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจเพื่อให้เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเหล่านั้นไปผลักดันประเด็นของตนเอง

3. ข้อมูลสารสนเทศของคนไทยพลัดถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากคนไทยพลัดถิ่นไม่ยอมรับการสำรวจข้อมูลทั่วไปตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 ทำให้คนไทยพลัดถิ่นมีการรวมตัวกันสำรวจข้อมูลกันเองโดยเริ่มมีการสำรวจข้อมูลของคนไทยพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีนัยยะเพื่อใช้ในการต่อรองและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

4. นโยบายของสถานทูตคนไทยพม่า มีส่วนสำคัญในการกำหนดวาระไทยพลัดถิ่น เนื่องจากนโยบายเชิงปฏิบัติจะถูกแปลงมาจากนโยบายบริหารและพระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551 ได้กำหนดวัตถุประสงค์การกับเนื้อหาและคุณค่ารายการที่องค์การให้บริการจะต้องทำให้พื้นที่กับความหลากหลายทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบ ดังนั้นนโยบายเชิงปฏิบัติที่มีแผนงานที่สอดคล้องกับนโยบายเพื่อกำหนดทิศทางในการทำงานและกำหนดกรอบเนื้อหาที่จะต้องให้ความสำคัญในแต่ละเรื่องโดยประเด็นเรื่องชายขอบและไทยพลัดถิ่นเป็นหนึ่งในนโยบายไทยพม่าด้วย

5. การให้ความสำคัญของสื่อมวลชน เมื่อภาคสื่อมวลชนเห็นประเด็นและให้ความสำคัญจึงหยิบยกประเด็นไทยพลัดถิ่นขึ้นมาเสนอต่อสาธารณะทั้งในแง่ของการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของไทยพลัดถิ่นจนถึงนำเสนอทางออกของปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวาระข่าวสารของภาคสื่อมวลชนก่อนผลักดันไปสู่วาระของภาคประชาชนเมื่อสื่อและประชาชนให้ความสำคัญกับวาระดังกล่าวเสมือนเป็นแรงกดดันให้ภาครัฐต้องทำหน้าที่แก้ปัญหา และกลายเป็นวาระของภาครัฐโดยในกรณีของไทยพลัดถิ่นนั้น ท้ายที่สุดรัฐบาลได้ผ่านร่าง พ.ร.บ.สัญชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2555 นำสู่การรับรองสถานะคนไทยพลัดถิ่น

6. การเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยพลัดถิ่น โดยเฉพาะการเดินขบวนผลักดันพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 5 จากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงกรุงเทพมหานคร นับเป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวใหญ่ของมวลชนไทยพลัดถิ่นที่ส่งผลให้สื่อมวลชนจำนวนมากต้องติดตามและรายงานสถานการณ์การเคลื่อนไหวดังกล่าว นอกจากนี้จะดึงดูดความสนใจของสื่อมวลชนแล้วยังทำให้สื่อมวลชนเข้ามาขยายผลเรื่องสัญชาติด้วยส่งผลให้ประเด็นดังกล่าวถูกกระจายไปยังสื่อมวลชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้นและทำให้ประเด็นนี้ถูกนำไปขยายผลเร็วยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะทางวิชาการและด้านวิชาชีพ

1. สื่อสาธารณะมีลักษณะความเป็นเจ้าของโดยประชาชน ฉะนั้นสื่อสาธารณะจึงไม่ใช่เพียงแค่การเป็นสื่อเพื่อสังคมเท่านั้น หากเป็นสื่อของสังคมด้วย ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของสังคมหรือประชาชนกลุ่มต่างๆ ในฐานะผู้เป็นเจ้าของ จึงเป็นหัวใจของสื่อสาธารณะซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากสื่อประเภทอื่น โดยกรณีการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในทุกระดับและมีการสอดประสานกันระหว่างสื่อกับเจ้าของประเด็นที่เข้มแข็งก็นำไปสู่พลังแห่งการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า สื่อสาธารณะไทยพีบีเอสควรสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงรุก ไม่เพียงรอตั้งรับการเข้ามามีส่วนร่วมเพียงอย่างเดียว แต่ควรแสวงหาวิธีการกระตุ้นและเสริมพลัง (Empower) แก่กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนด้อยโอกาสหรือกลุ่มเฉพาะอื่นๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ประกอบกับในแง่ของกระบวนการ ช่องทาง และวิธีการมีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อสาธารณะควรมีความหลากหลาย โดยไม่กีดกันการมีส่วนร่วมโดยไม่เจตนาจากข้อจำกัดของระดับความรู้ ทักษะการสื่อสาร ความสามารถในการใช้และการเข้าถึงเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนในมิติเก่าโดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ยังคงมีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดวาระข่าวสารข่าวสาร การรับรู้และทัศนคติของประชาชน ตลอดจนยังมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายของรัฐ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า การเกิดขึ้นของสื่อสาธารณะไทยพีบีเอสในฐานะสื่อสาธารณะแห่งแรกของประเทศไทยควรเป็นต้นแบบของสื่อในการสร้างดุลแห่งการสื่อสารในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ เพิ่มดุลอำนาจแก่ประชาชนในการกำหนดกรอบวาระข่าวสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้แก่พลเมืองในสังคม อันเป็นพลังหลักในการปฏิรูปสื่อในระยะต่อไป

2. ผู้วิจัยมีข้อสังเกตที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายว่า การกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นผ่านสื่อสาธารณะเกิดขึ้นในช่วงระหว่าง (ปี พ.ศ. 2551-2554) โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดจุดปะทะระหว่างสื่อมวลชนกับเจ้าของประเด็น ในกระบวนการพัฒนานักข่าวพลเมือง การศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ มีจุดเชื่อมโยงกันระหว่างสื่อมวลชนกับเจ้าของประเด็นและชุมชน-เครือข่าย โดยมีการ

กำหนดวาระข่าวสารจากเจ้าของประเด็นถึงสื่อมวลชนและการกำหนดวาระข่าวสารจากสื่อมวลชนถึงเจ้าของประเด็น โดยพบการโน้มเข้าหากันระหว่างสื่อ กับเจ้าของประเด็น โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา ดังนั้นจะเห็นว่า คนไทยพลัดถิ่นมีการเคลื่อนไหวทางสังคมและสื่อสารสาธารณะมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา กระทั่งปี พ.ศ. 2552 คนไทยพลัดถิ่นเข้ามาใช้พื้นที่สื่อสารสาธารณะในการสื่อสารกำหนดวาระเพื่อการเปลี่ยนแปลง กอปรกับการเคลื่อนไหวทางสังคมครั้งใหญ่ของคนไทยพลัดถิ่นโดยการเดินขบวนผลักดันพระราชบัญญัติสัญชาติ ฉบับที่ 5 จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมายและนโยบายเพื่อพิสูจน์สิทธิสัญชาติไทยให้แก่คนไทยพลัดถิ่นทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตบางประการว่า ในช่วงหลัง (ปี พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน) สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเปลี่ยนไปติดตามประเด็นอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า ในการกำหนดวาระข่าวสารควรจะมีอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าเรื่องดังกล่าวจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้วก็ตาม สื่อมวลชนควรจะมีบทบาทต่อเนื่องในการเป็นผู้เฝ้าระวังและตรวจสอบสังคมและการเมือง กล่าวคือ การสอดส่องและติดตาม เก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสมาชิกในสังคมมารายงานให้สมาชิกในสังคมได้ทราบ เนื่องจากกรณีไทยพลัดถิ่นแม้ว่าจะมีการแก้ไขกฎหมายสัญชาติแล้ว แต่ปัจจุบันยังมีปัญหาบางประการเกี่ยวกับการพิสูจน์สัญชาติ ดังนั้นสื่อมวลชนต้องทำหน้าที่เฝ้าระวังสังคมอย่างเต็มที่ กล่าวคือ สื่อมวลชนควรคอยดูว่ามีเหตุการณ์หรือเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นในสังคมอีกบ้าง สื่อมวลชนควรจะกลั่นกรองข่าวสารตามองค์ประกอบของข่าวมานำเสนอ อีกทั้งควรทำหน้าที่เชื่อมประสานส่วนต่างๆ ของสังคมให้อยู่ร่วมกัน โดยการติดตามศึกษาเรื่องราวหรือประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างถ่วงถ่วง นำเสนอต่อสาธารณะเพื่อให้คนกลุ่มต่างๆ อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันด้วยความสงบเรียบร้อย

3. การกำหนดวาระข่าวสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จะต้องสร้างความเข้มแข็งภายในกลุ่มเพื่อให้มีพลังในการขับเคลื่อน โดยการกำหนดวาระข่าวสารไทยพลัดถิ่นเป็นกรณีที่น่าจะเป็นต้นแบบที่ดีในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยมีความเข้มแข็งอย่างมากและมีแบบแผนของการเชื่อมโยงในเครือข่าย

ที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ โดยกลุ่มคนไทยพลัดถิ่นใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นศูนย์กลางอำนาจและกลไกการทำงาน ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของคนไทยพลัดถิ่นในแต่ละพื้นที่นั้นมิใช่เป้าหมายที่น่าสนใจสองประการคือ ประการที่หนึ่ง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลคนไทยพลัดถิ่นในแต่ละพื้นที่ เนื่องจากหน่วยงานรัฐยังไม่มีภารกิจรวบรวมข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพลังการต่อรองกับรัฐ โดยใช้ข้อมูลภายในของเครือข่ายได้แย่งข้อมูลสำรวจประชากรไทยพลัดถิ่นของกระทรวงมหาดไทย ประการที่สอง กลุ่มออมทรัพย์เป็นตัวเชื่อมบุคคลกับบุคคลในกลุ่มไทยพลัดถิ่นด้วยกัน กล่าวคือ เป็นพื้นที่กลางที่คนไทยพลัดถิ่นทุกคนสามารถเข้าถึงเพื่อตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาของแต่ละคนในกลุ่ม ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการต่อรองกับสังคมรัฐ รวมถึงท้องถิ่นที่คนเหล่านี้อาศัยอยู่ อันเป็นผลจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มจากเดิมที่เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบต่างคนต่างอยู่ตามสภาพ มีความรู้สึกหวาดกลัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ฉะนั้นการรวมตัวกันเป็นกลุ่มทำให้คนไทยพลัดถิ่นเหล่านี้ที่เผชิญกับสภาพปัญหาต่าง ๆ เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ทศคติ ความคิดเห็นระหว่างกัน อันนำไปสู่การหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าขณะนี้คนไทยพลัดถิ่นจะมีกฎหมายรองรับเพื่อพิสูจน์สัญชาติแล้ว เครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยควรรักษาพันธกรณีในระยะยาว กล่าวคือ ควรมีการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง นอกจากจะมีอุดมการณ์และความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น ควรมีสายสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านกระบวนการทำงาน การสื่อสาร การร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและความคิดเห็น

4. ไทยพลัดถิ่นเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญซึ่งแตกต่างจากกรณีอื่น ๆ ที่เคลื่อนไหวในสื่อสาธารณะ จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาพบว่า ปัญหาไทยพลัดถิ่นที่สำคัญประการหนึ่งคือ เรื่อง “อัตลักษณ์” ที่ว่าด้วยเรื่องสัญชาติ ซึ่งที่ผ่านมารัฐบาลไทยปฏิเสธไม่ยอมรับคนเหล่านี้ ทำให้รอบความคิดเรื่องความเป็นอื่นในความเป็นไทยแผ่ขยายไปในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง กระทั่งเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาเกิดความตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าประเด็นดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” ซึ่งเป็นอำนาจที่จะบอกว่าพวกเขาเป็นใคร ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อองค์การสื่อสารมวลชนที่สำคัญคือ การกำหนดวาระข่าวสาร

ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนนั้น สื่อมวลชนไม่ควรมีบทบาทเพียงเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหากับรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาเท่านั้น ๆ แต่สื่อมวลชนควรมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการเสริมพลังให้แก่พลเมือง โดยที่เจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหามีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ในระยะต่อไปหากเกิดปัญหาตัวเจ้าของประเด็นหรือเจ้าของปัญหาจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากสื่อมวลชนเข้าไปติดตามรายงานสถานการณ์ เนื่องจากเจ้าของประเด็นหรือเจ้าปัญหานั้นได้เรียนรู้การสื่อสารสร้างความหมาย อีกทั้งมีพื้นที่ในการสื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ ดังนั้นเรื่องการสร้างเสริมพลังอำนาจควรถูกนำไปใช้ในงานสื่อสารมวลชนเพิ่มมากขึ้นไม่เพียงเฉพาะรายการข่าวเท่านั้นแต่ควรจะมีการขยายประเด็นในทุกมิติของพื้นที่สื่อเพื่อสร้างพลังพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยกำหนดหลักการสำคัญที่ว่า เจ้าของประเด็นหรือเจ้าปัญหานั้นสามารถสื่อสารกำหนดวาระให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ไม่เฉพาะแต่ระดับตนเอง แต่เป็นระดับสังคมด้วย เพราะหากพิจารณาในงานสื่อสารมวลชนชุดความคิดของคนทั่วไปมักจะมองสื่อมวลชนเป็นผู้แก้ไขปัญหาไม่ได้มองว่าเจ้าของประเด็นนั้นสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ทำให้การสื่อสารกำหนดวาระข่าวสารที่ผ่านมามีข้อด้อย ดังนั้นประเด็นสำคัญจึงขึ้นอยู่กับที่การหนุนเสริมพลังซึ่งควรครอบคลุมทั้ง 3 เรื่อง คือ 1. ความมีตัวตน เช่น การหนุนเสริมให้ผู้สื่อสารเกิดความยอมรับในตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง การยกย่องตนเอง ความรู้สึกต่อตนเองที่เป็นไปในลักษณะบวก การรู้จักและเข้าใจตนเองรวมถึงผู้อื่น 2. แรงจูงใจ เช่น สิทธิและหน้าที่พลเมือง ความรู้สึกต่อสาเหตุที่มีความสำคัญและเป้าหมาย 3. บริบทการสื่อสาร เช่น แหล่งสาร ผู้รับสาร และเนื้อหาสาร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลสำคัญที่กำหนดวาระไทยพลัดถิ่นของภาคสื่อมวลชน (Media Agenda) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้คือ สื่อสาธารณะไทยพีบีเอส เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับ

การกำหนดวาระข่าวสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นการยกระดับการกำหนดวาระข่าวสารและการทำหน้าที่สื่อมวลชนในยุคข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาสื่อมวลชนแขนงอื่น ๆ เพื่อแสวงหากระบวนการทัศน์ใหม่ในการสื่อสาร

2. ปัจจุบันยังไม่ปรากฏพบงานวิจัยเกี่ยวกับการกำหนดวาระข่าวสารสื่อสารสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจุบันสื่อสารสาธารณะมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการก่อตัวของทีวีดิจิตอลสาธารณะ ก่อปรกับสื่อใหม่และสื่อทางเลือกเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างมาก อีกทั้งมีส่วนทำให้พฤติกรรมการใช้สื่อของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งท้าทายบทบาทการทำหน้าที่ของสื่อสาธารณะที่ต้องทำหน้าที่มากกว่าปกติ ดังนั้นจึงควรขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นผลงานที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้ “ทุนวิจัยทั่วไป” ประจำปีงบประมาณ 2557 ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ภายใต้ “ทุนวิจัยทั่วไป” (ฉบับที่ ทน.16/2557) และขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ กิติมา สุรสนธิ ที่ให้เกียรติเป็นที่ปรึกษาและกรุณาให้โอกาสและสละเวลาให้คำแนะนำที่ดีตรวจสอบงานอย่างละเอียด ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาให้มีความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ และให้ข้อคิดอันมีค่ายิ่ง ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่ทำให้งานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน รองศาสตราจารย์ กำจร หลุยยะพงศ์ และอาจารย์ ดร.พิรุณ ทรพจน์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดต่างๆ หลายประการ อันเป็นประโยชน์ยังต่องานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน ; การประมวลองค์ความรู้. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). สื่อเล็กๆ ที่นำไปใช้งานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- จิตรัตน์ แดงเดช. (2542). “การกำหนดวาระของหนังสือพิมพ์กับการใช้ประโยชน์จากข่าวสารทางเศรษฐกิจของประชาชนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน 2542.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2549). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ ธนะสมบุรณ์กิจ. (2538). “หนังสือพิมพ์ไทยรัฐกับการกำหนดวาระสารความขัดแย้งทางการเมืองในเหตุการณ์พฤษภาคม 2535”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2533). การสื่อสารกับสังคม กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dearing, James W. and Everett M. Rogers. (1996). *Agenda-Setting* (Thousand Oaks, California : Sage).
- Shirley A White with K. Sadamandoman Nair and Joseph Ashcroft (eds). (1994). *Participatory Communication : working for Change and Development*. New Delhi: Sage.
- Shearon A. Lowery and Melvin L. DeFleur, (1995). *Milestones in Mass Communication Research : Media Effects*, New York : Longman Publishers USA.